

B. 209.

ANNIUERSARIAM
GODOFREDI HOFFMANNI

GYMNASII ZITT. RECTORIS OLIM MERITISSIMI

MEMORIAM

INDIXIT,

AD EAMQUE CONCELEBRANDAM

FAUTORES BENE MERITORUM

AD D. II. NOVEMBRIS HORAM IX

OMNI QUAE PAR EST OBSERVANTIA

INDITAVIT

M. Aug. Frid. Wilh. Rudolph,

Gymnasii Director.

XIII.

De vi et professione docti hominis.

ZITTAUIÆ LITERIS G. B. FRANKII.

17
18

GODOFREDI HOFFMANNI

In disputanda vi et professione docti hominis viam et rationem disputationis ante omnia investigare debemus. Neque enim in vaga sermonis consuetudine sine inconstantia acquiescere, nec novam quandam vim et potestatem vocabuli sine temeritate fingere possumus; et hac in re ardua ac subtili imprimis cauendum est, ne in verbi controversiam omnis disputatio abeat. Vicissitudo huius notionis, et vocabulorum ad eam significandam adhibitorum, cum causis et effectibus vicissitudinis, nec potest hac plagula comprehendi, nec debet; etenim vel sine copiosa disputatione patet, postquam, aucta et latius diffusa hominum aliquid edoctorum cultura, discrimina apparerent inter eos, qui didicerant et magistris vti fuerant, eos esse eminentiori significato *doctos vocitatos, qui scientia sua excellerent et in aequalibus eminerent*; si quidem *scientiam* non barbare dicamus, de ambitu quodam rerum scientia comprehensarum, (Wissenschaft) sed eadem vi, qua *Infinitivus scire* Substantivae dicitur; ac in scientia non certam et exploratam rerum rationem cum philosophis exigamus, sed scientiam concedamus omnibus, quibus aliquid ita innotuit, ut nec nesciant, nec de eo dubitent.

Quemadmodum autem id auctum et mutatum est, quo scientiae excellentiam censere, et quod in homine haud rudi maxime probare et requirere homines solent: ita non modo varia aetate, sed etiam variis in hominibus docti notio varia evasit, ac multis discriminibus distincta est, quae nec vna cogitatione comprehendi cuncta possunt, nec temere impugnari singula debent. Etenim, simulac quaedam vocabuli significatio definita est, aut adeo in sermonis consuetudinem abiit; omnis disputatio vitiosa est, nisi aut intra historicos fines contineatur, ac quid vocabulum significaverit, quaerat; aut notionis ipsius partim repugnantiam in se, et, ut ita dicam, nullitatem, partim noxam et incommoda disputet et exponat. Quum autem huiusmodi examen paucis verbis absolui haud possit, *ne ea quidem hoc loco examinabo, quae nuper a viris doctis super hac re proposita sunt*);

funt *); sed quod hoc examen in constituenda docti hominis vi et notione cauendum esse docet, ne aut seculi consuetudine abripiamur, aut eidem inepte repugnemus, adiciendum est. Ac primo quidem cauere debemus, ne sermonis consuetudini aduersetur adeo, ut aut eos, qui adhuc docti vocati sunt, suo nomine priuemus, aut eam, quae omni tempore huic vocabulo iuncta est, scientiae excellentiam negligamus et alio transferamus; quorum alterum necessario fit, vbi doctos a rerum publicarum cura seiungimus ac in vno scientiae studio versari iubemus. Deinde ne e rebus scientia comprehensis doctum aestimemus, nec excellentiam docti in rebus cognitis, sed in ipsa scientia quaeramus. Quum enim de rebus docto scitu necessariis magna sit sententiarum discrepantia et disputationis agitatio, de qua iudicari non potest, nisi constitutum sit, quis doctus debeat nominari: facile apparet, dum de notione ipsa agitur, hominis a scientia praestantiam, nec in genere, nec in copia, nec in vtilitate, nec in dignitate, nec in iucunditate rerum perceptarum, sed in scientia ipsa, ac in ea virtute, quam homines sola scientia consequuntur, quaerendam et ponendam esse. Itaque ne id quidem hac in causa spectandum est, quod docti efficere, ac hominibus singulis, aut ciuitatibus, praestare possint ac debeant. Hoc enim ita demum recte aestimari poterit, si apparuerit, quarum rerum scientiam docti profiteantur; nec omnino consentaneum est, eum, qui a scientiae et doctrinae praestantia nominatur, actionis et officiorum praestantia ceteri ac defini. Denique cauendum est, ne, omissa rerum gerendarum mentione, docti hominis nomen, quod adhuc in laude ponebatur, ad contemptum et vituperium conuertatur, et, quod in nomine Scholastici vsu venit, *)

*) Conf. imprimis: *Wen soll man vorzugsweise einen Gelehrten nennen?* von Dr. Ioh. Friedr. Niemann. In libro: Deutsche Monatschrift. 1799 mensis Septembris p. 56. sqq. vbi haec res elegantius et liberalius disputatur quam vtilius. Ad rem nostram certe transferri ista definitio haud debet. Is enim ad commendanda liberalium artium studia disputavit, nos ad aestimanda; is doctiores a doctis separare studuit, nos doctos ab indoctis; et quod is suo quodam iure sumis, id nobis demonstrandum est.

**) Conf. Exc. SCHROCKH. Hist. Eccles. T. XXIV. p. 386. et RITTERSHUS. ad Saluian. p. m. I sqq. (ed Brem.) cui addenda antiquissima IOSEPHI auctoritas contr. Apion. p. 1048. A. Genev. et HIEROCLIS *αρετων*. Similia in nomine docti tentarunt nonnulli; ac sane actum esset de docti laude, si probarentur, quae in *Eunomia* 1801. mens. Aug. p. III. sqq. promptus quidem sed minime peritus estimator de docto genuino suo et spurio miscere et effutire non dubitavit; qui quum in aliis, tum in eo maxime fallitur, quod istam suam doctrinam Alexan-

lenta incrementis contentus tabe consumatur. Hoc enim, quum per se ineptum et indignum foret, tum satis declararet, peruulgatae notionis factam a nobis esse immutationem.

Quae est igitur summa scientiae praestantia, ac virtus hominis sola scientia parabilis? Quid est summum illud in scientia, quod perfecta et accurata scientia consequimur? Nihil apparet subtilius quaerentibus aliud ac ulterius, nisi *iudicandi de re*, cuius scientia est, *facultas et maturitas*. Hic finis est ac terminus scientiae; nam, quod scientia non terminanda iudicio, ac finis scientiae ulterior, amplior et magnificentior in agendi prudentia ac vitae usu esse videtur, errore quodam accedit ac Latinorum vocabulorum ambiguitate; quum finis non modo extremum in re ipsa (die Grenze) sed etiam id, propter quod res comparata est et quo tendit aut tendere debet (den Endzweck) significet; terminare scientiam vero non solum ad limites ipsi ponendos, verum etiam ad praecedendum eius usum facile trahatur. Haud inutilem esse hanc subtilitatem, mox apparebit; sed haud inanem esse, ex inutilium rerum scientia satis manifestum est. Qui enim scit, quot literarum elementa in sacro codice reperiantur, et quae sit media totius litera; aut unde nomen *Quatember* ortum sit, et alia huiusmodi; is haud dubie consecutus est, ut his de rebus *iudicare*, ac aliorum super ea re opiniones *aestimare* possit; sed de usu quodam huius scientiae in vita et *actione* nemo quidquam somniabit; quid? quod, etsi illud vocabulum e ieiuniis *quatuor temporum* ortum et corruptum sit, tamen egregie rideatur, qui suam scientiam secutus *Quatemper* scribere sustineat. Finem autem ac terminum scientiae esse iudicandi facultatem, ii quoque reapse concedunt, qui, in tanta utilium rerum copia, inutilium scientiam ferre nolunt, ac de earum studio dehortantur; omnis enim haec dehortatio vana esset ac sibimet ipsi repugnans, nisi ea id confiteantur, quod statuo, utilitatem ad vitam non esse in scientia ipsa per se, sed in rebus perceptis et cognitis; ac esse posse scientiam rei omnibus numeris absolutam et tamen usu carentem. Quo circa iure meo hoc posui: summam virtutem et praestantiam ipsa scientia et ea quidem sola parabilem, ac finem scientiae ipsum, esse iudicandi maturitatem.

Est

driae inuentam ac a Romanis per omnem Europam propagatam putat. Haec enim saepe saluti fuit rebus publicis; ista vero genuina doctrina non modo a rerum publicarum cura, sed, quoad eius fieri potest, e rerum natura tollenda est.

Est igitur consentaneum, eos, qui a scientiae excellentia nominantur, iudicandi facultate et maturitate eminere, ita, vt, quod *vere* doctus et *rei* peritus iudicari, id certum et ratum haberi debeat. Recte igitur in docti notione et professione ponimus *recte iudicandi facultatem*; qui enim nulla in re hanc facultatem adeptus est, is profecto non potest doctus vocari nisi catachrestice,

Hac facultate tamen sola doctum minime possumus censere; neque enim doctis proprium, sed omnibus hominibus commune esse debet, vt quisque de eo genere rerum, in quo versatur, recte debeat iudicare posse. Sed graue iudicii et sententiae rectae discrimen in causa et ratione est, cur ita iudicemus seu censeamus. Etenim, qui censet, *partim* sequitur auctoritatem aliorum, ac opinionem peritiae et prudentiae eorum, qui ita iudicarunt, et ratam habet sententiam, quia aut ab auctore fide digno et perito profecta, aut peruulgata et communi consensu comprobata est; *partim* suum sequitur iudicium ac sententiam, siue a se inuentam siue ab aliis acceptam, propterea probat et ratam habet, quod ipse rei peritus, ac rerum scientia ad explorandum et iudicandum necessaria instructus est; qui igitur sententiae aut auctor est, aut auctor futurus fuisset, nisi alii hanc laudem occupassent. In vtro genere existimatorum maior sit dignatio et scientiae vis atque praestantia minime obscurum est. Etenim, tametsi vterque veram sententiam, quae rata haberi debeat ab omnibus, proferat: nemo tamen negabit, excellentiam scientiae in eo potius esse, qui *suo Marte iudicare*, ac sententiam suam, si impugnetur, rationibus idoneis defendere possit, quam in eo, qui aliorum auctoritate sola nitatur ac se suaque tueri debeat. Itaque doctos, qui scientiae praestantiam profitentur, *suo Marte iudicare ac scientia ad iudicandum necessaria instructos esse oportere, maxime consentaneum est.*

Quamquam autem hoc discrimine ab iis discernuntur, qui, etiam sine doctrinae copiis et iudicandi auctoritate, quidquid verissimum sit addiscere ac suum in vsum conuertere student; tamen, ne hoc quidem discrimine in notionem recepto doctum satis tenemus. Etenim ne haec quidem virtus doctis propria, sed communis cum omnibus, cuiuscunque rei peritis, quorum quisque suo in genere hanc virtutem aut consecutus est, aut, vt eam consequatur, operam dare debet; vt, quod supra auersati sumus, ne rerum quarundam scientia doctum censeremus, id nunc retractare et amplecti debere videamur. Veruntamen aliud quoque discrimen est in iudicandi

candi facultate a *sine* proposito. Nam iudicanti partim *scientia* proposita est, partim *actio* et *vitae* vsus; etenim iudicantis opera *partim* ponitur in inspectione seu cognitione et aestimatione rerum, ac; siue propter rei cognitae naturam siue ex arbitrio iudicantis, nullum exigit actum, sed ipso rei, cuius studium habet, intellectu contenta est; (iudicium theoreticum) *partim* tendit ad actionem atque aut in actu, aut in effectu, et originem et finem habet adeo, vt et propter actum iudicetur et secundum iudicium agatur. (iudicium practicum) Illud igitur docet, quid recte dicatur; hoc quid prudenter agatur; quae, tametsi in vita coniungenda sunt, ne theoreticum sine practico ineptum, hoc sine illo vanum et temerarium euadat: cogitatione tamen discernuntur, ac discerni debent. *Theoreticae* aestimationi enim, tanquam materia in qua versetur, subiecta sunt omnia, quae in scientiam humanam cadunt; quaerit, quid uerum aut falsum, certum aut incertum, honestum aut turpe, utile aut noxium, nouum aut antiquum sit, ac alia huiusmodi. *Practicae* aestimationi ea tantum subiecta sunt, quae ad vitam et actionem pertinent. Itaque in honestate et utilitate acquiescit, ac verum et reliqua attingit eatenus, quoad sine considerato de iis iudicio honestas et utilitas iudicari et quid optimum factu sit inueniri haud potest; quumque ad vitam peruagata veri et honesti opinio saepe plus possit, quam ipsa veritas; veri potius opinionem, quam certam rationem sectatur; et vt ad theoreticam aestimationem natura, ordo, nexus, partes, causae, origines et effectus rerum disputantur, sic ad practicam de vsu rei agitur, num sit aliquis? quis sit? num operae pretium sit? quo modo optime percipi possit?

Practici igitur iudicii praestantia omnibus hominibus proposita est, vt quisque non modo de eo genere, in quo ipse versatur, sed etiam de rebus ad omnes homines pertinentibus recte debeat siue ad peritorum existimatorum auctoritatem, siue suo Marte iudicare; qui hoc in iudicio probabilem facultatem adeptus est, *sensu communi & sana ratione* praeditus esse dicitur. Quamquam autem hoc in genere aestimationis maior est grauitas, eidemque inspectio et rerum ad scientiam solam contemplatio eatenus subiecta est, quoad iudicari debet, num operae pretium sit, hanc rem disputare et aestimare; negari tamen non potest, si *scientiae* excellentiam et praestantiam quaerimus, eam in theoretici iudicii subtilitate et consummatione reperiri. Etenim non modo copia rerum cognoscendarum, sed etiam eo maxime excellit, quod *ipsa principia, secundum quae practice iudicatur*, contemplationi et examini subiecta sunt. Hinc nec dubium est, vtra iudicandi

ratio

ratio doctis sit proposita, nec discrimen latet, quò a cultioribus ac liberalem institutionem expertis distinguantur.

Hinc etiam intelligitur, cuiusque rei et doctam et vulgarem seu practicam scientiam esse posse. Nihil est enim a doctorum negotiis tam remotum, quin docte tractari et disputari possit ab iis, qui docte rem intellexerint et explorauerint.

In practico autem iudicio haud leue discrimen est a rebus, quae aestimantur. Aliae enim satis intelligi et cognosci possunt sine theoreticae quaestionis facultate, copia et ambitu; aliae non possunt, nisi ea quoque explorata sint, quae theoreticae aestimationi propria putantur. Vbi enim *subiectum*, de quo iudicari debet, certum et definitum est, vt non facile aberraret cogitatio et iudicium: theoreticae investigationis copia non admodum desideratur ad practicae aestimationis rationem; sed vbi facile incurrimus in *rei iudicandae* confusionem et aberrationem: contemplatiua facultas et subtilitas maxime necessaria est, vt ipsa res practico iudicio subiicere possimus, verendum non est, ne confusio fiat ab eo, qui sanis sensibus vtitur; in iis vero, quae sola mentis acie cernuntur, rerum iudicandarum confusio non modo metuenda est, sed etiam vilitata; in *istis* enim verba ad cogitationem adhibita *rerum* cognitarum sunt *nomina*, quorum proprietates et euidenti rerum imagine et multorum conscientia conservatur et defenditur; (nam qui tanquam infans vel puerulus nomina rerum sub aspectu positarum confundit et imperite ad alia transfert, is facile redarguitur et ridetur) in *his* vero verba notionum et cogitationum *tantum signa* sunt, ac ipso vocabulo et eo quidem solo rei conservatur cogitatio, vt non modo facilius ad aliena ac similia transferantur, sed vt haec translatio etiam multo difficilius detegatur, ac rerum a sensu remotarum *ταυτοτης*, quum et subtilitatem cogitandi postulet, et pauciorum conscientia comprehendatur et defendatur, multo difficilius conservari possit. Hinc infelix ista logomachiarum seges, quae ab imperitis magna contentione et iracundia agitantur, ac saepe capitales fuerunt iis, qui ad subtilitatem argutam nec rei ipsius peritiam, vt recte versarentur, nec iudicium practicum seu sensum communem vt sibi cauerent, nec potentiam, vt se defenderent, adiecerunt.

Quodsi notiones, iudicia, et rationes rerum, atque scientiam, quae e notionibus, sententiis et rationibus tanquam e partibus componitur, rebus ipsis opponimus,

mus, ac *scientiam ipsam* nominamus: ex hac disputatione facile componimus notionem hominis, qui de *scientia humana ipsa suo Marte scienter potest iudicare*; qui, quum recte iudicet, ab imperito differt; quum suo Marte recte iudicet, copiis ad iudicandum necessariis instructus sit, ac sententiam suam recta ratione et sine auctoritatis praecudio tueri possit, ab *illiberali* et ex aliorum auctoritate apto et suspenso distinguitur; quum de *scientia humana ipsa*, quae sola mentis acie cernitur, et ad iudicandi facultatem ab auctoritatis obsequio plane liberam theoreticae quaestionis et aestimationis praestantiam exigit, *suo Marte scienter iudicare possit, a liberaliter educato et elegantiori scientia praediro secernitur*; qua quidem notione *doctum* satis tenere videmur.

Hinc etiam intelligitur, cur docti a genere rerum, quarum scientiam profitentur, nomina accipiant, ac in theologos, iuris consultos, medicos, ac philosophos late dictos distinguantur. Nam religionis decreta, morum ratio, leges et iura ciuitatum, morborm vis et natura et medendi praecepta, quum sola mente cernantur, ac logomachiis facile euertantur ac misceantur, theoretici iudicii subtilitatem postulant, vt vel practico certa constet ratio; quicumque autem doctrinae praestantiam ad alias res transferunt, aut ad philosophiam stricte dictam, aut ad res quasdam et artes, il omnes aut ad historicos, aut linguarum peritos, aut mathematicos referri, aut in alio genere eorum, qui philosophi vulgo appellantur, poni poterunt. Nemo igitur definitione nostra suo nomine priuatur; sed nec illud committitur, vt plures sint docti vocandi, quam qui adhuc hoc nomine ornati sunt. Etenim sine *antiquarum linguarum scientia*, in quibus scientia humana nata est, ac inde in nostram et recentiores alias transfusa; et sine *historiae scientia*, quibus adhuc doctum maxime censuerunt, nemo unquam eo perueniet, vt de *scientia humana ipsa*, eiusque indole ac natura, *suo Marte* et tamen recte iudicet, et vt de his rebus iudicandi arbitrium publica auctoritate munitum ei possit concedi. Quin sine istarum rerum peritia de rebus vel summis ac iudicatu difficillimis disputare, arguatur, inconsiderate decernere, ac speciem subtilitatis prae se ferre homines, aut vnus magistri decreta ediscere possint, nemo unquam dubitauit aut facile dubitabit. Qua de re deinceps dicendum.

Nunc enim indicenda est oratio, de *opposito vitae artisque effectui*, ad quam beneuole audiendam *rerum publicarum Antifites Perillustres, Generosissimos, Magnificos, Plurimum Venerandos et Clarissimos cum reliquis doctrinae fautoribus*, omni qua par est obseruantia inuitare volui debuique.

P. P. Dom. XX, p. Trinit. MDCCCII.

cf 4264.8^r

ULB Halle

3

002 160 943

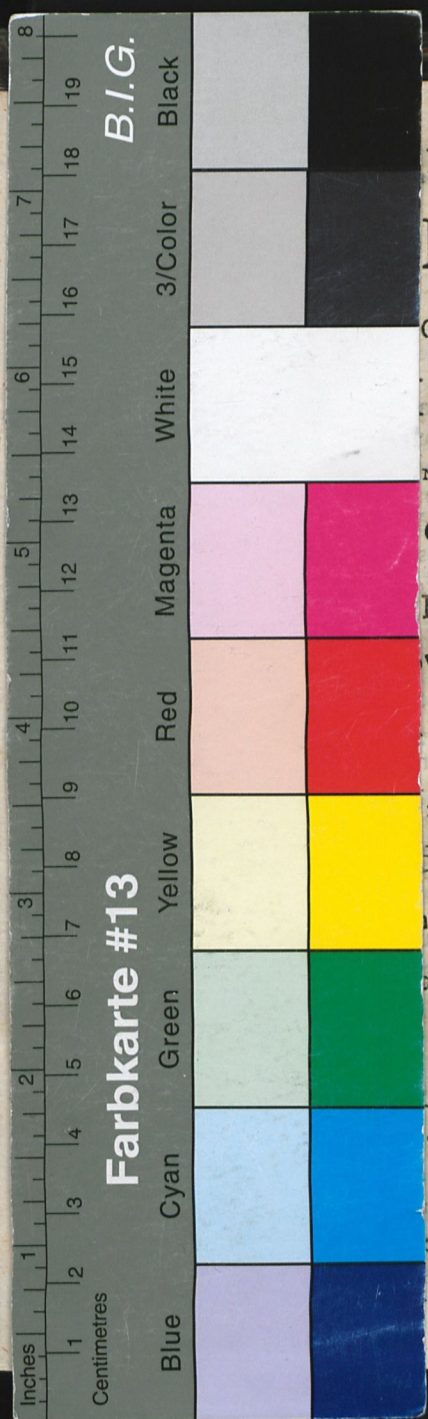

sb

v. 18

n. C.

ERSARIAM

I HOFFMANNI

CTORIS OLIM MERITISSIMI

ORIAM

NDIXIT,

CONCELEBRANDAM

E NE MERITORUM

VENBRIS HORAM IX

R EST OBSERVANTIA

NUITAVIT

J. Wilh. Rudolph,

afii Director.

XIII.

sione docti hominis.

TERIS G. B. FRANKII.

17
18

